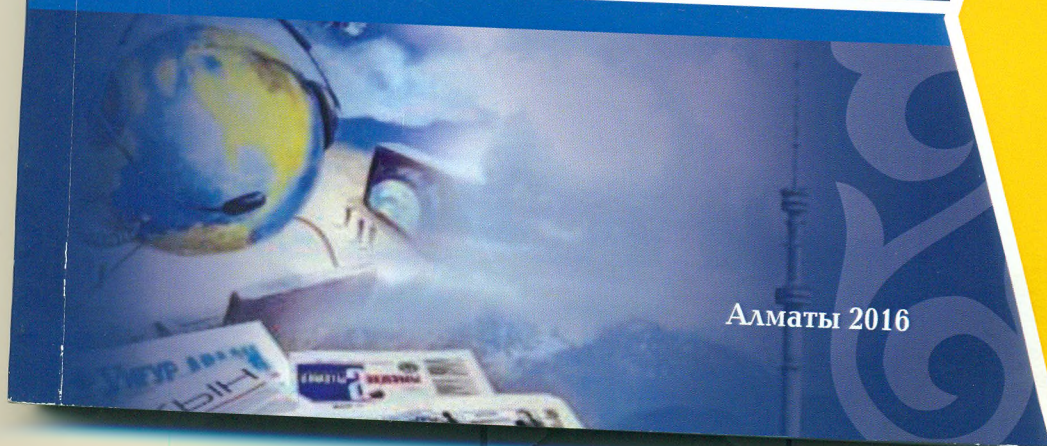

Әбдібек Әміров

ҚАЗАҚ

ТЕРМИНОЛОГИЯСЫ
ЖӘНЕ БАСПАСӨЗ

Алматы 2016

ӘЛ-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

Әбдібек Әміров

ҚАЗАҚ ТЕРМИНОЛОГИЯСЫ ЖӘНЕ БАСПАСӨЗ

Алматы
«Қазак университеті»
2016

ӘОЖ 002 (063)
КБЖ 76.0
Ә 58

*Баспаға әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
филология және әлем тілдері факультетінің Ғылыми кеңесі және
Редакциялық-баспа кеңесі шешімімен ұсынылған
(№2 хаттама, 12.02.2016 жыл)*

Пікір жазған

филология ғылымдарының докторы, профессор **Д.А. Әлмебаева**

Әміров Ә. Ж.

Ә 58 Қазақ терминологиясы және баспасөз: монография /
Ә. Ж. Әміров. – Алматы: Қазақ университеті, 2016. – 126 б.
ISBN 978-601-04-1974-2

Монографияда қазақ баспасөзінің 1990-2000 жылдар аралығында терминологияны қалыптастырудың рөлі қарастырылады. Қазақ баспасөзінің минологияны таралымы мол әрі үлкен қоғамдық-саяси маңызға ие басы-үлгілері ретінде таралымы мол әрі үлкен қоғамдық-саяси маңызға ие басы-үлгілері ретінде «Ана тілі», «Егемен Қазақстан», «Қазақ әдебиеті» газеттері алынды. Зерттеу нысанына алынған газеттердің термин қалыптастырудағы рөлі жеке-жеке сөз бола отырып, олардың осы мәселеге қатысты бір-бірінен өзгешеліктері мен ұқсас тұстары атап өтіледі. Сондай-ақ еңбекте газет бетінде жарияланған терминдер жинақталып оларға грамматикалық тұрғыдан талдау жасалады.

Жұмыс қазақ терминологиясын, баспасөз тілін, онда қолданылған терминдерді зерттеушілерге, тіл мамандарына, сондай-ақ терминология тарихы қызықтыратын көпшілік қауымға арналады.

**ӘОЖ 002 (063)
КБЖ 76.0**

ISBN 978-601-04-1974-2

© Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, 2016
© Әміров Ә. Ж., 2016

АЛҒЫ СӨЗ

Қазақ тілі мемлекеттік мәртебеге ие болғаннан кейінгі уақытта оның ғылым, мәдениет және халық шаруашылығы салаларында, сондай-ақ еліміздің сыртқы және ішкі саяси өмірінде қолданылу аясының кеңейіп келе жатқандығы белгілі.

Осындай қоғамдық-саяси маңызды бар үлкен үдерісте баспасөздің де алатын орны бар. Баспасөз тілдің өмір сүруінің, қызмет етуінің бір көрінісі — ақпарат көзі ғана емес, сонымен қатар тілді дұрыс сөйлеу мен жазу мәдениетін қалыптастыру құралы да.

Баспасөздің ғылым мен техника және өнеркәсіп саласындағы арнаулы сөздерді, терминдерді қалыптастырудағы рөлі әсіресе еліміз өз егемендігін алып, тәуелсіз мемлекет ретінде таныла бастаған жылдардан бері қарай арта түсті. Осы себепті де біз жұмыста қазақ баспасөзінің 1990-2000 жылдар аралығындағы терминологияны қалыптастырудағы қызметіне тоқталып, жан-жақты қарастыруға ұмтылыс жасадық. Қоғамда орын алған өзгерістер баспасөзге оның терминдерді қалыптастыру ісінде қозғау салса, жаппы қазақ баспасөзінің осы қозғалыстағы атқарған қызметін зерттеу және оған баға беру біздің алдымызға осы міндеттің орындалуын қазақ тіліндегі бірнеше жетекші басылымдар негізінде ашып көрсету мәселесін қойды.

Тандап алынған «Ана тілі», «Егемен Қазақстан», «Қазақ әдебиеті» газеттері түрлі салаларды қамтитын терминдерге қатысты пікір-тұжырымдардың көпшілік талқысына түсіп, олардың сұрыптап алынғандарын көпшілік назарына қайта ұсыну міндетін атқарса, бұл өз кезегінде терминдердің қалыптасу үдерісіндегі мағыналық-формалық өзгерістерін, терминге қойылатын

95. Мусаев К. Лексикология торжских языков. – М.: Наука, 1984. – 228 с.
96. Исаев С.М. Казак әдеби тілінің совет дәуірінде дамуы. – Алматы: Мектеп, 1973. – 196 б.
97. Рысбай Б. Қазіргі казак тіліндегі шектеулі тіркестер. ҚДА. – Алматы, 1998. – 26 б.
98. Сайрамбаев Т. Қазіргі казак тіліндегі күрделі сөз тіркестері. – Алматы: Мектеп, 1981. – 200 б.
99. Балакаев М., Сайрамбаев Т. Қазіргі казак тілі. – Алматы: Санат, 1997. – 240 б.
100. Балакаев М. Қазіргі казак тілі. – Алматы: Ана тілі, 1992. – 248 б.

МАЗМҰНЫ

АЛҒЫ СӨЗ.....	3
1. ҚОҒАМДАҒЫ САЯСИ-МӘДЕНИ ӨЗГЕРІСТЕРДІҢ ҚАЗАҚ БАСПАСӨЗІНЕ ӘСЕРІ ЖӘНЕ СОҢҒЫ КЕЗДЕ БАСПАСӨЗ БЕТТЕРІНДЕ ТЕРМИН ЖАСАУ МӘСЕЛЕЛЕРІНІҢ ҚАРАСТЫРЫЛУЫ	5
1.1. XIX ғасырдың екінші жартысынан 1990 жылдарға дейінгі кезеңдегі қоғамдық-саяси, мәдени өзгерістердің баспасөз құралдарына типізген ықпалы.....	6
1.2. 1990-2000 жылдар аралығындағы қоғамдық-саяси өзгерістер және термин қалыптастыруға қатысты ой-пікірлердің баспасөзде жариялануы	15
2. ҚАЗАҚ ГАЗЕТТЕРІНІҢ ҒЫЛЫМИ ТЕРМИНОЛОГИЯНЫ ДАМУЫНДАҒЫ ОРНЫ	40
2.1. «Ана тілі» газетінің термин қалыптастырудағы рөлі	41
2.2. «Егемен Қазақстан» газеті және термин қалыптастыру мәселесі	48
2.3. Қазак терминологиясындағы өзгерістер және «Қазак әдебиеті» газеті	63
2.4. Қазак газеттерінде термин қалыптастырудағы орын алған кемшіліктер	70
3. ГАЗЕТ БЕТТЕРІНДЕГІ ТЕРМИНДЕРДІҢ ЖАСАЛУ ЖОЛДАРЫ	76
3.1. Сөз мағынасының өзгеруі (семантикалық тәсіл) арқылы жасалған терминдер	76
3.2. Қосымша жалғану (морфологиялық тәсіл) арқылы жасалған терминдер	87
3.3. Сөздердің бірігуі арқылы жасалған терминдер	98
3.4. Сөз тіркесі арқылы жасалған терминдер	106
Корытынды.....	114
Пайдаланылған әдебиеттер	120

Ғылыми басылымы

Әміров Әдібек Жетпісұлы

**ҚАЗАҚ ТЕРМИНОЛОГИЯСЫ
ЖӘНЕ БАСПАСӨЗ**

Редакторы А. Шүрпева

Компьютерде беттеген Г. Шаққозова

Мұқабасын безендірген А. Қатиева

Мұқабаны безендіруде қолданылған сайт

www.aval.gov.kz

ИБ №9869

Басуға 02.06.2016 жылғы қол қойылды. Пішімі 60x84 ¹/₁₆.
Көлемі 7,9 б.т. Офсетті қағаз. Сандық басылыс. Тапсырыс № 2853.

Таралымы 500 дана. Бағасы келісімді.

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің

«Қазақ университеті» баспа үйі.

050040, Алматы қаласы, әл-Фараби даңғылы, 71.

«Қазақ университеті» баспа үйі баспаханасында басылды.